PORADNIK DLA UCZNIÓW, NAUCZYCIELI I RODZICÓW

Jak nie dać się dezinformacji?

Skąd biorą się fake newsy, dlaczego im wierzymy i jak rozpoznać deepfake. Najważniejsza zasada: sprawdź, zanim ocenisz albo udostępnisz.

Zacznij czytać · Co zrobić

Spis treści

01 Czym jest dezinformacja
02 Dlaczego wierzymy w fałszywe przekazy
03 Skąd do nas trafia dezinformacja
04 Od fake newsa do wykluczenia
05 Deepfake i klonowanie głosu
06 Fałszywi eksperci i AI influencerzy
07 Co zrobić: Widzę · Czuję · Reaguję
08 Gdy stajesz się ofiarą lub świadkiem
09 Autorki i źródła

> Poradnik Fundacji STOP Znieczulicy powstał na podstawie wiedzy i zagadnień poruszonych podczas wystąpień ekspertek NASK i Uniwersytetu Civitas w trakcie Ogólnopolskiego Tygodnia Edukacyjnego **„STOP Znieczulicy: Wyloguj Obojętność”**, 16 września 2026 roku. To praktyczny materiał dla wszystkich, którzy chcą lepiej rozpoznawać sytuacje wymagające reakcji i dowiedzieć się, jak bezpiecznie wspierać osoby doświadczające przemocy lub wykluczenia.

Czym jest dezinformacja

Fake news to celowo sfabrykowana wiadomość, która udaje prawdziwego newsa. Ma wywołać emocje i konkretną reakcję, często komuś przynosi też zysk.

To nie jest nowe zjawisko. Sensacyjne nagłówki działały już w prasie lat 20. XX wieku. Nowe jest tempo.

6 razy
szybciej niż prawda rozchodzą się w mediach społecznościowych fałszywe doniesienia - według badań MIT.

W dłuższej perspektywie dezinformacja prowadzi do **znieczulicy społecznej**, czyli stopniowej utraty wrażliwości na cierpienie i potrzeby innych.

	RZETELNA INFORMACJA	DEZINFORMACJA
Na czym się opiera	na sprawdzalnych faktach, z wielu źródeł	na sensacji i emocjach
Po co powstaje	żeby przekazać prawdę i wyjaśnić	żeby wywołać reakcję albo osiągnąć zysk
Co robi z odbiorcą	informuje bez skrajnych emocji	budzi strach, złość, oburzenie

BADANIE „DEZINFORMACJA OCZAMI POLAKÓW. EDYCJA 2024”

91%
badanych uwierzyło w co najmniej jedną fałszywą informację

ponad 50%
przyznaje, że trudno im odróżnić prawdę od fałszu

prawie 80%
zetknęło się z jakąś formą fałszywego przekazu

Dlaczego wierzymy w fałszywe przekazy

Na fake newsa może dać się nabrać każdy z nas. To nie kwestia inteligencji, tylko mechanizmów, które działają na każdego.

- **Siła emocji.** Treści budzące strach i oburzenie rozchodzą się szybciej niż spokojne fakty.
- **Efekt potwierdzenia.** Chętniej wierzymy w to, co pasuje do naszych przekonań.
- **Bańki informacyjne.** Algorytm podsuwa nam treści, z którymi się zgadzamy. Dwie osoby wpisujące to samo hasło widzą inne wyniki.
- **Złudzenie większości.** „Skoro wszyscy na moim profilu tak mówią, to musi być prawda.”
- **Brak czasu.** Zwykle czytamy tylko nagłówek i nie sprawdzamy źródła.

Dlaczego algorytm lubi oburzenie

Aplikacje zarabiają na naszym czasie, a każda minuta przed ekranem to kolejna reklama. Algorytm nie ma poglądów, ma jeden cel: utrzymać nasz wzrok. Dlatego premiuje treści skrajne, które zatrzymują palec i prowokują do komentarza, a spokojne, rzetelne posty przewijamy w ułamku sekundy.

Skąd do nas trafia dezinformacja

Najczęściej nie z anonimowego konta, tylko **od kogoś, komu ufamy**. Około połowy Polaków dostało fake newsa bezpośrednio od konkretnej osoby.

W mniejszych miejscowościach głównym źródłem są rozmowy twarzą w twarz. Zaufanie do bliskich ma tu duże znaczenie.

Ile osób dostało fałszywą informację tą drogą

Rozmowa z rodziną lub znajomymi **57%**
Osoby w mediach społecznościowych **49%**
Link wysłany w komunikatorze **około 25%**

Źródło: raport „Dezinformacja oczami Polaków. Edycja 2024”.

Na czym dezinformacja żeruje najczęściej

Zdrowie i jedzenie, energia i klimat, nowe technologie, polityka. Przykłady przekonań z badania:

- **65%** uważa, że producenci ukrywają informacje o szkodliwych składnikach żywności,
- **58%** uważa rośliny modyfikowane genetycznie za toksyczne,
- **około połowa** sądzi, że samochody elektryczne zapalają się częściej niż spalinowe,
- **mniej więcej co trzecia osoba** wierzy, że sztuczna inteligencja służy do kontrolowania obywateli.

Kto jest mniej podatny?

Osoby, które wiedzą, że dezinformacja istnieje. Świadomości można się nauczyć w każdym wieku, dlatego właśnie od niej zaczyna się ochrona.

Od fake newsa do wykluczenia

Fałszywa informacja nie zostaje w sieci. Krok po kroku zmienia to, jak traktujemy prawdziwych ludzi.

Jak fake news się rozchodzi

1 **Fabrykacja:** ktoś tworzy treść od zera albo przerabia zdjęcie, film czy nagranie, często wyrywa je z kontekstu.

2 **Dystrybucja:** treść trafia do mediów społecznościowych, często przez boty i fałszywe konta, które oszukują algorytm, że to „ważny trend”.

3 **Efekt kuli śnieżnej:** zwykli użytkownicy udostępniają ją pod wpływem emocji.

4 **Skutki:** zmiana postaw, polaryzacja, napięcia między grupami.

Jak fałszywa informacja zamienia się w uprzedzenie

fake news → etykieta → stereotyp → uprzedzenie → wykluczenie

Fake news przykleja całej grupie „łatkę”: migrantom, mniejszościom, osobom neuroatypowym, osobom w kryzysie psychicznym, subkulturom. Z czasem łatka zastępuje człowieka. Ktoś, kto wciąż słyszy, że jest „gorszy” albo „dziwny”, może zacząć w to wierzyć. Często wystarczy jeden incydent opisany z fałszywym kontekstem, żeby zbudować negatywny obraz całej społeczności.

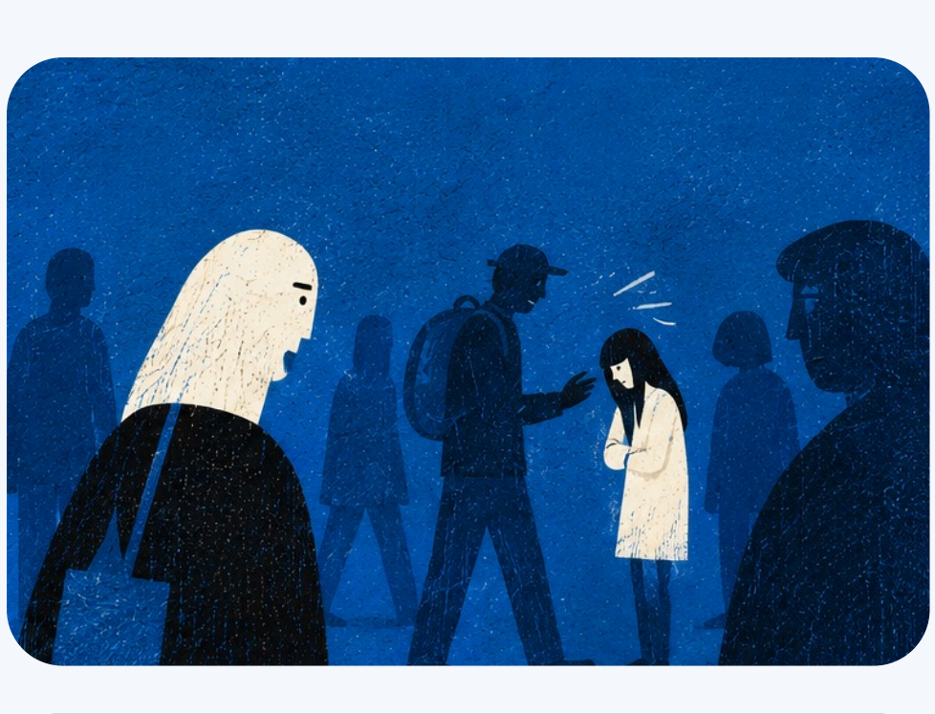

Cel często nie jest oczywisty

Zorganizowane kampanie dezinformacyjne nie muszą nikogo do niczego przekonywać. Często chodzi o to, żebyśmy przestali wierzyć w cokolwiek i uznali, że „wszyscy kłamią”. Zalew hejtu zniechęca świadków do reakcji i wtedy wygrywa obojętność.

Deepfake i klonowanie głosu

Deepfake to wygenerowane lub przerobione przez sztuczną inteligencję zdjęcie, nagranie albo film, które wygląda na prawdziwe. Ufamy temu, co widzimy i słyszymy, bardziej niż tekstowi, i to właśnie wykorzystują oszuści.

5 sekund
nagrania - mniej więcej tyle wystarczy do wiarygodnego sklonowania głosu

63%
nastolatków nie wie, czym jest deepfake (raport NASK „Nastolatki”, 2024)

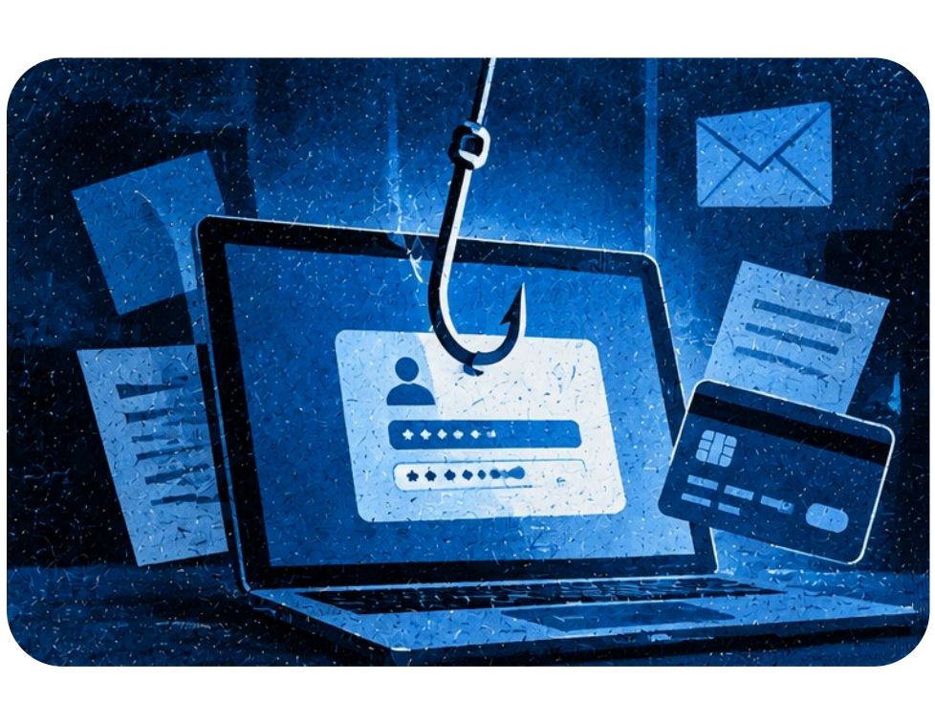

Jak się tego używa

- **Oszustwo „na BLIKa”:** ktoś przejmuje konto znajomego, znajduje jego wiadomość głosową i jego głosem prosi o kod albo przelew.
- **Fałszywe reklamy:** znane osoby „polecają” inwestycje czy leki, choć nigdy tego nie mówiły.
- **Ośmieszanie i krzywdzenie rówieśników:** w polskich szkołach zdarzały się przypadki doklejania twarzy koleżanki do nagiego ciała. To przemoc i przestępstwo, które kończy się w sądzie rodzinnym.

Po czym poznać wygenerowany głos

- nienaturalna intonacja albo zmiana akcentu w trakcie wypowiedzi,
- błędy w wymowie, odmianie i liczbach,
- metaliczne echo, dodatkowe dźwięki, cyfrowe trzaski,
- błędy gramatyczne, których dana osoba by nie popełniła.

Gdy ktoś bliski prosi o pieniądze albo kod, zadzwoń do niego na znany Ci numer albo zapytaj o coś, co wiecie tylko Wy.

Fałszywi eksperci i AI influencerzy. **Młodzi na pierwszej linii zagrożenia.**

Część „ekspertów” i influencerów, których nastolatki spotykają w sieci, w ogóle nie istnieje. To postaci wygenerowane przez AI, które sprzedają „cudowne” leki, namawiają do inwestycji albo szerzą propagandę.

Zagrożenia: utrata pieniędzy i danych, utrata zdrowia przez fałszywe porady medyczne, manipulacja i radykalizacja.

4 h 59 min
dziennie spędzają w sieci średnio nastolatki (raport NASK „Nastolatki”, 2025)

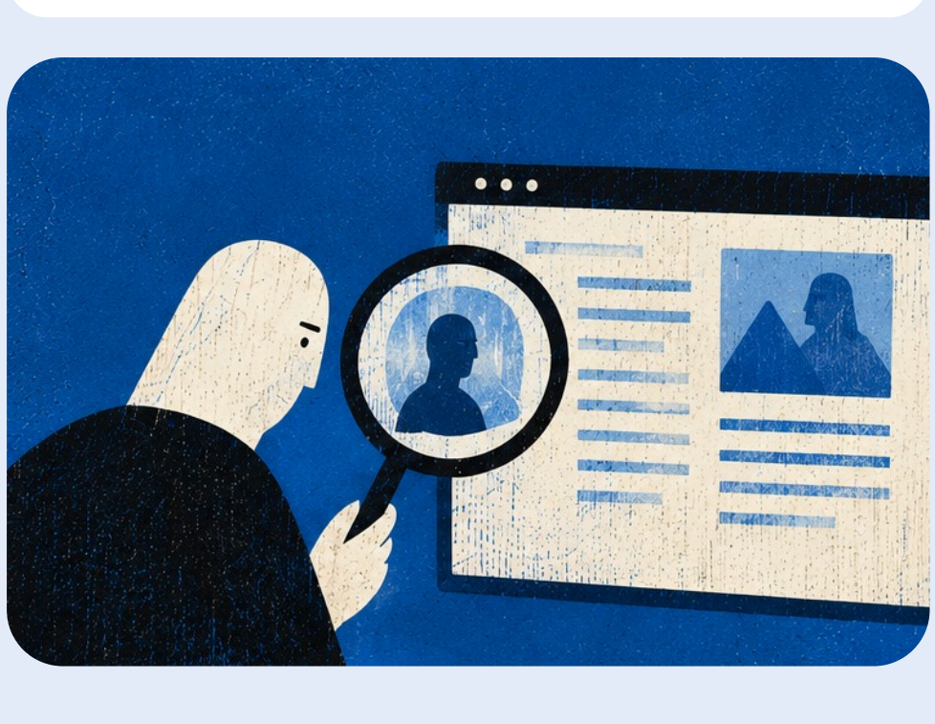

Jak sprawdzić, czy ktoś jest prawdziwy

1 **Szukaj śladów AI:** plastikowy, nienaturalny wygląd, błędy językowe i logiczne, uczucie, że „coś tu nie gra”.

2 **Sprawdź w innych źródłach:** czy ta osoba albo informacja występuje w wiarygodnych miejscach?

3 **Zapytaj o motywację:** czy materiał budzi silne emocje, coś sprzedaje, próbuje zmienić Twoje przekonania?

Co zrobić: **Widzę · Czuję · Reaguję**

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

Sprawdź, zanim ocenisz albo udostępnisz.

WIDZĘ
zauważ, co się dzieje

- Zadaj sobie pytanie: czy ta treść jest tym, za co się podaje? Kto ją stworzył i po co?
- Zwróć uwagę, czy przypisuje całej grupie ludzi jakąś cechę. Pojedynczy przypadek nie mówi nic o wszystkich.

CZUJĘ
zatrzymaj się przy emocjach

- **Zasada 10 sekund pauzy.** Czujesz nagłą złość albo strach? Weź głęboki oddech. O wywołanie tych emocji właśnie chodziło.
- Pomyśl, jak może czuć się osoba, którą ta treść opisuje: odrzucona, samotna, niesprawiedliwie oceniona. Inaczej nie znaczy źle.

REAGUJĘ
zareaguj mądrze

- **Czytaj równolegle.** Otwórz nową kartę i sprawdź, co piszą o sprawie niezależne, rzetelne źródła.
- **Nie podawaj dalej** i nie komentuj oszustwa ani manipulacji, nawet żeby ostrzec innych. Każdy komentarz zwiększa zasięg.
- **Zgłaszaj** treści fałszywe i hejt w serwisie, w którym je widzisz.
- **Wesprzyj osobę, którą atakują.** Wystarczy prywatna wiadomość: „Widzę, co się dzieje. Jestem z Tobą”.
- **Poszerzaj swoją bańkę.** Czasem czytaj treści spoza swojego zwykłego feedu, żeby algorytm nie zamknął Cię w jednym punkcie widzenia.

GDZIE ZGŁASZAĆ DEZINFORMACJĘ
www.zglos-dezinformacje.nask.pl

Gdy stajesz się ofiarą lub świadkiem

Nie musisz radzić sobie z tym w pojedynkę. To, że ktoś wykorzystał Twój wizerunek lub głos bez Twojej zgody, nie jest Twoją winą. Jeśli widzisz, że ktoś inny doświadcza takiej sytuacji, możesz pomóc mu bezpiecznie zareagować.

1 **Zabezpiecz dowody**
Zrób zrzuty ekranu, zapisz nagrania i linki. Jeśli masz materiał źródłowy, np. oryginalny film, który ktoś przerobił, zachowaj go.

2 **Poszukaj wsparcia**
Porozmawiaj z zaufaną osobą. Jeśli sytuacja dotyczy miejsca pracy, możesz zwrócić się również do odpowiedniej osoby lub komórki w organizacji. Nie musisz samodzielnie rozwiązywać problemu.

3 **Zgłoś materiał**
Zgłoś treść w serwisie, w którym została opublikowana. Jeśli sprawa dotyczy osób małoletnich, możesz skorzystać z Dyżurnet.pl, prowadzonego przez NASK. Jeśli podejrzewasz, że doszło do przestępstwa, rozważ zgłoszenie sprawy policji.

4 **Zabezpiecz swoje konta**
Jeśli istnieje ryzyko, że ktoś uzyskał dostęp do Twoich danych lub kont, zmień hasła i włącz uwierzytelnianie dwuskładnikowe.

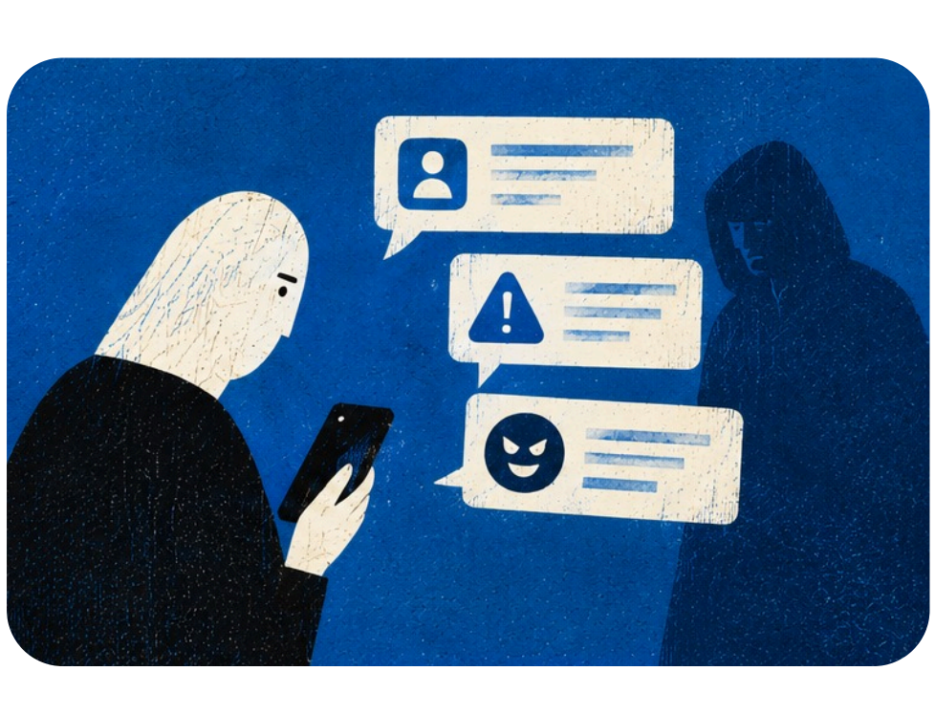

Jeśli jesteś świadkiem

Gdy widzisz, że ktoś pada ofiarą deepfake'a, nękania lub innego rodzaju przemocy w sieci, nie udostępniaj materiału dalej. Zgłoś go, a osobie, której dotyczy, daj znać, że nie jest sama. Jeśli możesz, pomóż jej znaleźć bezpieczne wsparcie.

116 111
Telefon zaufania dla dzieci i młodzieży
Potrzebujesz porozmawiać? Połączenie bezpłatne

Dyżurnet.pl
Zgłaszanie nielegalnych treści, m.in. z udziałem osób niepełnoletnich
zespół NASK

112
Numer alarmowy
w nagłym zagrożeniu

Nie daj się wkręcić - **i nie zostawiaj innych samych**

Zauważ, zatrzymaj się przy emocjach, sprawdź. Jedna przemyślana reakcja ogranicza zasięg fałszu i pokazuje osobie atakowanej, że ktoś stoi po jej stronie.

Autorki i źródła

Poradnik opracowała Fundacja STOP Znieczulicy na podstawie wystąpień z 16 września 2026:

Dominika Nowakowska-Grela
specjalistka ds. wsparcia analiz, Ośrodek Analizy Dezinformacji NASK
„Dezinformacja a znieczulica społeczna. Jak fake newsy wpływają na postawy”

Alicja Martinek
ekspertka ds. sztucznej inteligencji, NASK
„Klonowanie głosu. Jak działają nowe metody podszywania się”

Patrycja Krzyśpiak
starsza analityczka, Ośrodek Analizy Dezinformacji NASK
„Fake eksperci i AI influencerzy. Jak odróżnić autentyczność od manipulacji”

dr Paulina Piasecka
Dyrektorka Centrum Badań nad Terroryzmem, Uniwersytet Civitas
„Algorytmy i bańki informacyjne. Dlaczego widzimy tylko część rzeczywistości?”

Pozostałe źródła

- **„Dezinformacja oczami Polaków. Edycja 2024”** - raport, Strefa Wiedzy Uniwersytetu SWPS. W tekście wykorzystano wybrane informacje z raportu.
- **Badanie MIT** o tempie rozchodzenia się fałszywych informacji w mediach społecznościowych.
- **NASK** - raporty „Nastolatki” 2024 i 2025.

Materiał edukacyjny Fundacji STOP Znieczulicy. Nie zastępuje kontaktu ze specjalistą ani porady prawnej.

Fundacja STOP Znieczulicy

www.stop-znieczulicy.pl
Ogólnopolski Tydzień Edukacyjny „STOP Znieczulicy: Wyloguj Obojętność” 2026